

УДК 378.011.3-051

Ши Цюбо

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

**МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ
ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ
СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ
У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОГО НАВЧАННЯ**

У статті розглянуто умови (дотримання педагогічних принципів поетапності, варіативності, системності; удосконалення форм організації навчального процесу стосовно дисциплін з вокального навчання), методи (вибір підхожих визначень для характеристики творів мистецтва, їх порівняння; емоційна ідентифікація; асоціативний пошук; проблемно-пошукові та творчі завдання), форми (індивідуальна та групова форми навчання, а також позааудиторна діяльність) формування художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв у процесі вокального навчання.

Ключові слова: методичне забезпечення, художньо-естетичний смак, формування художньо-естетичного смаку, студенти факультету мистецтв, вокальне навчання.

Постановка проблеми. Зростання значення виконавської культури та професіоналізму майбутнього вчителя музики сьогодні є однією з найважливіших особливостей вищої музично-педагогічної освіти. Професіоналізм фахівця з музичного мистецтва передбачає не тільки адекватне осмислення процесів соціокультурної ситуації, а й здатність оцінювати їх. У зв'язку з цим актуальним є пошук нових засобів і методів формування художньо-естетичного смаку, як одного з найважливіших показників художньої та естетичної культури майбутнього педагога-музиканта та його професіоналізму взагалі. Важливим засобом формування й розвитку естетичних смаків є мистецтво, зокрема – музичне.

Серед основних напрямів національно-виховної діяльності виокремлено естетичне виховання, спрямоване на розвиток естетичних потреб і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності; на формування у молоді естетичних поглядів, смаків, вироблення вмінь збільшувати культурно-мистецькі надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті.

Аналіз актуальних досліджень. Естетичне виховання, що забезпечує формування та розвиток естетичних почуттів, художніх уподобань і смаків, стає одним із першочергових завдань сучасної освіти. Ця проблема знайшла відображення у працях таких науковців, як О. Буров, М. Верб, Б. Лихачов, В. Разумний, Ю. Шаров, О. Дивниненко, І. Долецька, С. Долуханов, А. Зись, І. Гончаров, Є. Квятковський, Д. Козлов, П. Мезенцев, М. Киященко, І. Лазарев, Н. Лейзеров, Л. Левчук,

Н. Миропольська, В. Панченко, Г. Падалка, Ю. Пастухова, О. Рудницька, Л. Ритікова, Т. Танько, О. Хом'як, Г. Шевченко, а також зарубіжні автори – Г. Айзенк, М. Бредслі, В. Кенник та ін.

Різні аспекти формування смаку розглядались у дисертаційних роботах: Н. Калашник (історико-педагогічна генеза формування естетичних смаків учнівської молоді в процесі навчально-виховної діяльності); Г. Лазаренко (формування художньо-естетичних смаків дітей дошкільного віку); Т. Лісінська, І. Пацалюк, В. Зубань (формування художньо-естетичних смаків молодших школярів); С. Барило, Н. Зацепіна, О. Ігнатович, В. Стрілько, О. Маленицька, Ю. Мережко, І. Савчук (формування художньо-естетичних смаків старшокласників); В. Вертегел, Ю. Орел-Халік, Н. Калашник, Н. Попович (виховання естетичного смаку у студентів); О. Берестенко, Т. Бабенко, С. Гуров, Г. Падалка, О. Коробко, В. Радкіна, Л. Гончаренко, О. Хом'як (формування естетичних та художніх смаків у майбутніх вчителів); Л. Башманівська, Л. Калініна, Н. Мамчур, І. Савчук (розвиток художньо-естетичних смаків у процесі знайомства з різними видами мистецтва).

Проблемі формування художньо-естетичного смаку у студентів педагогічних закладів вищої освіти присвячено дисертаційні дослідження Е. Малигіної, Л. Паруніної, С. Полянової, В. Радкіної та ін.

Водночас проблему формування художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв у процесі вокального навчання майже не розглянуто. Поза увагою науковців залишились питання шляхів формування художніх смаків студентської молоді у процесі вокальної діяльності, не з'ясовано можливості реалізації художньо-виховного потенціалу української вокальної музики. Відтак, проблема формування художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв у процесі вокального навчання потребує подальшого дослідження.

Аналіз порушеної проблеми й нинішній стан розвитку художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців із музичного мистецтва у процесі вокального навчання дав змогу виокремити низку суперечностей між:

- соціальним запитом на професійну підготовку фахівців із музичного мистецтва з високим рівнем професіоналізму й художньо-естетичним смаком та недостатнім рівнем якості їхньої підготовки в закладах вищої освіти;
- необхідністю визначення змістових компонентів професійно-орієнтованої підготовки, спрямованої на розвиток художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців із музичного мистецтва, та невизначеністю цих компонентів у моделі випускника вищої школи мистецького профілю;
- доцільністю впровадження необхідних педагогічних умов в технології розвитку художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців із музичного мистецтва у процесі вокального навчання та недостатністю їхнього наукового обґрунтування.

З усуненням цих суперечностей пов'язана можливість здійснення ефективного розвитку музично-естетичного смаку студентської молоді.

Зауважимо, що одним з основних шляхів формування художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв у процесі вокального навчання в умовах сьогодення є розробка його методичного забезпечення.

Мета статті – розглянути умови, методи, форми формування художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв у процесі вокального навчання.

Методи дослідження. Для досягнення зазначеної мети використано такі методи: теоретичні (аналіз філософської, психологічної, педагогічної, методичної літератури за проблемою дослідження для виявлення сутності основоположних понять дослідження; контент-аналіз нормативних документів закладів вищої педагогічної освіти для виявлення змісту методичного забезпечення формування художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв; узагальнення й систематизація матеріалів для сутнісної характеристики методичного забезпечення формування художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв у процесі вокального навчання).

Виклад основного матеріалу. Реформування системи вищої освіти, її концептуальних, структурних та організаційних основ у контексті соціально-економічних перетворень, які відбуваються в Україні, не можливе без виховання й розвитку творчої особистості майбутнього фахівця, зокрема з музичного мистецтва, який здатний спрямувати свою життєдіяльність у русло гуманістичного розвитку суспільства й опануванні загальнолюдськими цінностями.

У зв'язку з цим спостерігається акцентування уваги на питанні теорії та практики художньо-естетичного виховання як важливого засобу формування всебічно розвинутої, духовно багатой особистості.

Знання того, як виникають смаки в процесі історичного розвитку людства, як вони формуються, набуваючи з часом досконалої форми, як вони поступово усвідомлюються на теоретичному й духовно-практичному рівнях, є достатньо важливими для сучасної філософської і педагогічної науки та практики навчання й виховання молодого покоління.

Відтак, можемо стверджувати, що смак є відносно стійкою властивістю особистості, у якій закріплені внутрішні норми та схильності, які служать особистим критерієм для естетичної оцінки й аргументованих суджень, тобто є здатністю людини оцінити предмети, явища, ситуації з точки зору їх естетичних якостей. Естетичний смак нерозривно пов'язаний зі світоглядними, ідеологічними позиціями і моральними принципами особистості.

У контексті даного дослідження вважаємо за доцільне зацентрувати увагу на працях Л. Левчук (2000), у яких зазначається, що естетичний смак має також особливу модифікацію – художній смак. Розвивається він на основі естетичного та впливає, у свою чергу на нього. Художній смак

формується під час спілкування зі світом мистецтва й визначається художньою освітою, тобто знаннями з історії мистецтва, законів формування різних видів мистецтва, знайомством з літературою [3, с. 57].

Зауважимо, що естетичним смаком називають якісну характеристику, що може бути притаманною кожній людині й виявляється в оцінюванні наявності естетичного в будь-якому явищі, речі, іншій людині, її вчинках. Що ж стосується художнього смаку, то це окремий випадок прояву естетичного смаку, що виявляє себе тільки в оцінюванні творів мистецтва різних жанрів. Проаналізувавши роботи науковців, які досліджували проблему становлення та формування художньо-естетичного смаку, можна стверджувати, що немає єдиного підходу до визначення понять естетичного та художнього смаку. Одні дослідники прирівнюють ці дефініції (О. Буров, Л. Коган, Т. Лісінська, В. Мазепа, Г. Падалка та ін.). Інші мають протилежну думку. Вони розглядають художній смак як модифікацію естетичного, тобто як вищу форму вияву одного стосовно іншого (А. Ахметов, Н. Калашник, О. Коробко та ін.).

Проаналізувавши роботи вищезазначених науковців щодо поняття естетичного та художнього смаків, ми схилиємося до думки дослідників, які прирівнюють ці дефініції. У нашій науковій розвідці ми будемо використовувати тлумачення провідного поняття, запропоноване вітчизняною дослідницею Ю. Блудовою: художньо-естетичний смак – це здатність людини на основі естетичного досвіду та художньо-естетичних знань емоційно оцінювати естетичні властивості навколишнього світу та мистецтва, відрізняючи прекрасне від потворного, що знаходить своє вираження в естетичних інтересах, потребах, здатності до цілісного сприйняття творів мистецтва та отримання естетичної насолоди від спілкування з прекрасним (ідеалом); прагнення виражати власні почуття та переживання від сприйнятих естетичних об'єктів у художньо-творчій діяльності [1, с. 70].

З метою висвітлення методичного забезпечення розвитку музично-естетичного смаку підлітків розглянемо трактовку категорії «метод». Традиційно «метод навчання» визначається як спосіб взаємопов'язаної та взаємообумовленої діяльності педагога й учасників навчання, спрямованої на реалізацію завдань навчання, або як система цілеспрямованих дій педагога, що забезпечують пізнавальну і практичну діяльність учасників освітнього процесу і сприяють вирішенню завдань навчання.

Розробляючи методичне забезпечення формування художньо-естетичного смаку майбутнього фахівця з музичного мистецтва, вважаємо, що даний процес буде ефективнішим за таких педагогічних умов:

- дотримання педагогічних принципів поетапності, варіативності, системності;
- удосконалення форм організації навчального процесу стосовно дисциплін з вокального навчання.

В основу розробки принципу поетапності покладено твердження про те, що кожен з етапів спрямований переважно на формування певних компонентів художньо-естетичного смаку майбутнього фахівця з музичного мистецтва, які є взаємозалежними. Якість умінь і навичок, отриманих студентами на кожному наступному етапі, залежить від знань і досвіду, набутих на попередніх етапах, та вміння ці знання й досвід використовувати.

Принцип варіативності полягає у можливості варіювання послідовності етапів формування художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв, що залежить від індивідуальних психологічних особливостей студентів, рівня їхніх професійних знань і вмінь.

До того ж, формування художньо-естетичного смаку майбутнього фахівця з музичного мистецтва, враховуючи діалектичний взаємозв'язок його компонентів, має проходити у цілісності, системності. Тобто на кожному наступному етапі частково й періодично доцільно використовувати методи та прийоми попередніх етапів, щоб кожен із компонентів художньо-естетичного смаку (що формувався на попередньому етапі) підтримувався на належному рівні та розвивався далі й на наступному етапі.

Відомо, що в процесі вокального навчання склалися дві основні форми організації навчального процесу: індивідуальна та групова. На нашу думку, доцільне поєднання індивідуальних і групових форм навчання на кожній зі спеціальних дисциплін. Адже використання групових занять, де можна застосувати різноманітні методи (музичні дискусії, спільне оцінювання художніх явищ і музичних творів, взаємооцінювання) одночасно з індивідуальними, сприяють, на нашу думку, більш ефективному процесові формування художньо-теоретичного мислення, збагаченню художньо-вербальних умінь, усвідомленню якості власної інтерпретації, що є складовими художньо-естетичного смаку майбутнього фахівця з музичного мистецтва.

Наголосимо також, що доцільно, на нашу думку, розпочинати цей процес саме з групових занять, а згодом, через деякий час поступово підключати індивідуальні та групові заняття з вокалу. Навички, вироблені студентами під час індивідуальних занять, є змога використовувати на групових заняттях, які надалі проходять паралельно з індивідуальними.

До того ж, на наш погляд, формуванню художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв сприятиме позааудиторна діяльність, а саме екскурсії, предметні тижні, гуртки з вокального навчання, проведення літературно-музичних композицій і заходів, відвідування концертів, організація зустрічей з видатними діячами культури та мистецтва регіону.

Ураховуючи індивідуальні особливості студентів та вищезгадані принципи й умови, пропонуємо такі методи формування художньо-естетичного смаку майбутнього фахівця з музичного мистецтва: аналіз конкретних життєвих ситуацій та зіставлення їх з музикою; вибір підхожих визначень для характеристики творів мистецтва, їх порівняння; емоційна ідентифікація; асоціативний пошук; інтегративний метод; проблемно-

пошукові та творчі завдання; ескізне опрацювання музичного матеріалу; порівняння власної інтерпретації музики студентом з іншими виконавськими трактуваннями; рецензування; взаємооцінка; екзаменаційний тренінг; метод «обіленого тексту».

Охарактеризуємо деякі з них. Так, метод вибору підхожих визначень для характеристики творів мистецтва використовується з перших занять. Сутність його полягає в тому, що студентам пропонується логічний ряд визначень, які розглядаються протягом заняття. Застосовуючи метод вибору підхожих визначень, слід ураховувати рівень музичного й інтелектуального розвитку студентів. В окремих групах студентам пропонують вибрати одне-два визначення зі складеного словникового ряду, в інших з таким завданням студенти вже легко справляються, можна ускладнити їх, запропонувавши їм вибрати підхожі визначення, але не з логічно побудованого ряду, а з такого, в якому є слова, що характеризують різні емоції. Щоб використовувати метод вибору підхожих значень, доцільно приготувати наочні посібники різних видів. Слова бажано виділяти різним кольором відповідно до їхнього емоційного змісту.

Ідентифікація емоцій – здатність помічати наявність емоцій, ідентифікувати їх, адекватно виражати та розрізняти справжні переживання та їх імітацію.

У процесі вокальної підготовки слід застосовувати метод асоціацій. Адже саме асоціативна функція уяви сприяє створенню образу, розкриттю емоційного змісту твору, які найбільш повно відповідають авторській ідеї та задуму. Так, багато видатних педагогів-музикантів у власній практичній діяльності зверталися до асоціацій та співставлень, зокрема А. Рубінштейн, Г. Нейгауз, П. Столярський, С. Фейнберг та ін. Для даних педагогів характерне розуміння художньої образності музики як відображення реального світу, прагнення зв'язати музичні образи з явищами навколишньої дійсності, розширити «музичні» рамки шляхом виходу в «немузичні сфери». Головне призначення методу асоціацій полягає в тому, щоб збудити фантазію створити певний емоційний настрій, тобто викликати відповідний відгук, що допомагає усвідомити музичні явища, а також формувати художньо-естетичний смак.

Метод асоціативного пошуку застосував у своїй практичній діяльності зокрема відомий педагог-музикант Б. Яворський. Він розробив систему завдань для зображення на малюнках музичних вражень, що передають настрої, навіяні прослуханою музикою. Найчастіше це сполучення ліній, кольорових розводів. Зорові асоціації поглиблювалися в процесі графічної передачі теми твору або його фрагмента; зображення в кольорі динаміки розвитку музичного образу; використання зображально-живописного матеріалу, що відбиває образну структуру твору [2].

Для формування художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв доцільним, на нашу думку, є використання проблемно-пошукового методу. Розглянемо базові положення особливостей використання

зазначеного методу. Зауважимо, що на відміну від традиційних, спрямованих на передачу музичної інформації та її запам'ятовування, проблемний метод ґрунтується на самостійному музичному мисленні студентів. Вони включаються в процес активного пізнання музики як частини навколишнього середовища. Активність спрямована на пошук ключових знань про музику, на самостійне залучення до будь-якої музичної діяльності (сприйняття або аналіз музики, спів, гра тощо).

Вважається, що основний елемент проблемної ситуації в музичному навчанні – це невідоме, нове. Створення проблемної ситуації передбачає таке завдання, при якому знання, яке треба засвоїти, буде на місці невідомого.

На думку науковців, проблемне завдання – це дидактичний прийом, що зумовлює виникнення проблемних ситуацій. Як і проблемне питання, завдання є важливим фактором підвищення пізнавальної та практичної активності (Л. Занков, М. Махмутов, А. Матюшкін та ін.). Однією з особливостей проблемного завдання є те, що воно завжди містить запитання, яке є основною формою вираження проблеми. Як і запитання, завдання містить суперечливу інформацію та створює проблемну ситуацію. Проблемне завдання обов'язково становить певні практичні або теоретичні труднощі, що потребують дослідної активності для його вирішення.

Увагу багатьох сучасних дослідників привертає метод творчих завдань, який сприяє формуванню в майбутніх фахівців із музичного мистецтва художньо-естетичного смаку. Так, Л. Дмитрієва дослідила на його основі розвиток почуття форми; З. Скрипка – свідомості й емоційності; Т. Нагорна – формування емоційно-свідомого сприйняття музики; Г. Нестеренко – культури та професійно-педагогічних орієнтацій; Я. Биракопс – становлення виконавських якостей; Т. Стахи – творчих здібностей. Підкреслимо, що творчі завдання є основою освіти музикантів, оскільки інтегрують культурологічну, виконавську й методичну підготовку. Вони дають змогу об'єднати всі елементи музичного заняття в єдиний процес, детермінований формуванням художньої культури педагога-музиканта.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, у результаті дослідження було з'ясовано педагогічні умови, що сприяють формуванню художньо-естетичного смаку студентів факультетів мистецтв у процесі вокального навчання: дотримання педагогічних принципів поетапності, варіативності, системності; удосконалення форм організації навчального процесу стосовно дисциплін з вокального навчання; запропоновано комплекс методів: аналіз конкретних життєвих ситуацій та зіставлення їх з музикою; вибір підхожих визначень для характеристики творів мистецтва, їх порівняння; емоційна ідентифікація; асоціативний пошук; інтегративний метод; проблемно-пошукові та творчі завдання; ескізне опрацювання музичного матеріалу; порівняння власної інтерпретації музики студентом з іншими виконавськими трактуваннями; рецензування;

взаємооцінка; екзаменаційний тренінг; метод «обіленого тексту»; визначено оптимальні форми вокальної роботи, до яких віднесено індивідуальну та групову форми навчання, а також позааудиторну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блудова, Ю. О. (2018). *Формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку засобами регіональної культурно-історичної спадщини* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 – теорія та методика виховання). Київ.
2. *Дидактичні умови використання методів мистецької освіти в процесі педагогічної практики майбутніх вчителів музики*. Режим доступу: <http://www.refotext.com/referat-text-17425-12.html>.
3. Левчук, Л. Т., Кучерюк, Д. Ю., Панченко, Л. Т. (2000). *Естетика*. Київ: Вища шк.

РЕЗЮМЕ

Ши Цюбо. Методическое обеспечение формирования художественно-эстетического вкуса студентов факультетов искусств в процессе вокального обучения.

В статье дано определение основополагающего понятия исследования «художественно-эстетический вкус» как способность человека на основе эстетического опыта и художественно-эстетических знаний эмоционально оценивать эстетические свойства окружающего мира и искусства, отличая прекрасное от безобразного, что находит свое выражение в эстетических интересах, потребностях, способности к целостному восприятию произведений искусства и получения эстетического наслаждения от общения с прекрасным (идеалом) стремлении выражать собственные чувства и переживания от воспринятых эстетических объектов в художественно-творческой деятельности.

Автор рассмотрел педагогические условия формирования художественно-эстетического вкуса будущего специалиста по музыкальному искусству, при которых данный процесс будет эффективным: соблюдение педагогических принципов поэтапности, вариативности, системности; совершенствование форм организации учебного процесса по дисциплинам вокального обучения.

Определено, что в процессе вокального обучения сложились две основные формы организации учебного процесса: индивидуальная и групповая. К тому же, формированию художественно-эстетического вкуса студентов факультетов искусств будет способствовать внеаудиторная деятельность, а именно экскурсии, предметные недели, кружки вокального обучения, проведения литературно-музыкальных композиций и мероприятий, посещение концертов, организация встреч с выдающимися деятелями культуры и искусства региона.

Предложены следующие методы формирования художественно-эстетического вкуса будущего специалиста по музыкальному искусству: анализ конкретных жизненных ситуаций и сопоставления их с музыкой; выбор подходящих определений для характеристики произведений искусства, их сравнения; эмоциональная идентификация; ассоциативный поиск; интегративный метод, проблемно-поисковые и творческие задания; эскизные обработки музыкального материала; сравнение собственной интерпретации

музыки студентом с другими исполнительными трактовками; рецензирование; взаимооценка; экзаменационный тренинг; метод «обеленного текста».

Ключевые слова: методическое обеспечение, художественно-эстетический вкус, формирование художественно-эстетического вкуса, студенты факультета искусств, вокальное обучение.

SUMMARY

Shi Tsyubo. Methodological provision of artistic-aesthetic taste formation of students of arts faculties in the process of vocal training.

The article defines the basic concept of research “artistic-aesthetic taste” as a person’s ability to evaluate the aesthetic properties of the surrounding world and art on the basis of aesthetic experience and artistic-aesthetic knowledge, distinguishing the beautiful from the ugly, which is expressed in aesthetic interests, needs, abilities to a holistic perception of works of art and to obtaining aesthetic pleasure from communicating with a perfect (ideal) in a desire to express one’s own feelings and experiences of perceived aesthetic objects in the artistic-creative activities.

The author has examined pedagogical conditions for the formation of the artistic-aesthetic taste of the future specialist in musical art, under which this process will be effective: adherence to the pedagogical principles of step-by-step, variable, systematic character; improvement of the forms of organization of educational process on the disciplines of vocal training.

It is determined that in the process of vocal training there were two main forms of organization of the educational process: individual and group. Moreover, out-of-class activities, namely excursions, subject weeks, circles of vocal training, carrying out literary and musical compositions and events, visiting concerts, organizing meetings with outstanding cultural and art figures of the region, will contribute to the formation of artistic-aesthetic taste of students of arts faculties.

The following methods of formation of artistic-aesthetic taste of the future specialist in musical art are offered: analysis of certain life situations and their comparison with music; selection of suitable definitions for characterizing the works of art, their comparison; emotional identification; associative search; integrative method, problem-searching and creative tasks; sketch processing of musical material; comparison of the student’s own interpretation of music with other executive interpretations; reviewing; mutual evaluation; examination training; method of “whitened text”.

Key words: methodological provision, artistic-aesthetic taste, formation of artistic-aesthetic taste, students of arts faculty, vocal training.